

TARPTAUTINĖS PREKYBOS MOKESČIŲ LENGVATŲ POVEIKIS VERSLO PLĖTRAI LIETUVOS ATVEJU

Kristupas BRASAS, Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija, Bioekonomikos plėtros fakultetas,
el.paštas: kristupas.brasas@vdu.lt

Santrauka

Tarptautinė prekybos politika, apimanti tarifus ir susitarimus daro reikšmingą įtaką šalies ekonomikos plėtrai, nes yra glaudžiai susijusi su investicijų srautais ir konkurencingumo stiprinimu. Mokesčių politika šiame kontekste tampa vienu svarbiausių instrumentų, lemiančių valstybės patrauklumą užsienio kapitalui. Lietuvoje taikomas 21 proc. standartinis pridėtinės vertės mokesčio (PVM) tarifas ir lengvatiniai tarifai tokie kaip 5 proc., 9 proc. specifinėms prekėms ir paslaugoms ir 0 proc. eksportui sudaro sąlygas išlaikyti konkurencinį pranašumą tarptautinėje rinkoje. O PVM atidėjimo mechanizmas ir laisvosios ekonominės zonos (LEZ) teikiamos paskatos prisideda prie palankios investicinės aplinkos kūrimo ir skatina tarptautinę prekybą. Lietuvos banko duomenys rodo, kad 2022–2024 m. tiesioginių užsienio investicijų (TUI) apimtys augo, kas leidžia daryti prielaidą, jog taikomos fiskalinės priemonės yra veiksmingos. Tačiau PVM spragos analizė atskleidžia kitą problemą, nors jų sumažėjo nuo 24 proc. iki 14,6 proc., Lietuva vis dar atsilieka nuo ES vidurkio ir kitų Baltijos šalių, o tai rodo struktūrinius mokesčių administravimo iššūkius, kas gali turėti neigiamos įtakos tarptautinės prekybos ir tarptautinio verslo plėtrai.

Raktiniai žodžiai: mokesčių lengvatos, muitinės mokesčiai, tarptautinė prekyba, LEZ, MTEP.

Įvadas

Pasak B. Hoekman ir A. Nicita (2011), šiuolaikinėje globalioje rinkoje prekybos palengvinimas tampa svarbia dalimi verslo plėtros atžvilgiu. Mokesčių lengvatos, tokios kaip muitų mažinimas, pridėtinės vertės mokesčio (PVM) atidėjimas ar veikla laisvosiose ekonominėse zonose, mažina įmonių kaštus ir skatina konkurencingumą. Autorių B. Hoekman ir A. Nicita (2011) tyrimai rodo, kad didžiausią poveikį tarptautinės prekybos mokesčių lengvatoms sukuria mokesčių politika, kuri derinama su lengvesnėmis procedūromis ir geresne logistika. Lietuvos kontekste mokesčių politika tampa vienu svarbiausių instrumentų, nulemiančių valstybės patrauklumą užsienio kapitalui. Pagal Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymą (2002), Lietuvoje taikomas 21 proc. standartinis PVM tarifas bei lengvatiniai tarifai 9 proc. (pvz., apgyvendinimo paslaugoms, keleivių vežimui, taip pat kai kurioms kultūros ir sporto paslaugoms) ir 5 proc. (pvz., vaistams, medicinos pagalbos priemonėms bei kitoms įstatyme numatytoms prekėms ir paslaugoms). Tuo tarpu eksportuojamoms prekėms ir tam tikrais kitais įstatyme apibrėžtais atvejais taikomas 0proc. PVM tarifas, kuris sudaro prielaidas išvengti dvigubo apmokestinimo ir prisideda prie šalies ūkio subjektų konkurencingumo tarptautinėse rinkose didinimo. Taip pat reikšmingą vaidmenį valstybėje atlieka PVM atidėjimas bei laisvosios ekonominės zonos, kurios suteikia palankesnės aplinkybės plėsti verslą Lietuvoje užsienio kapitalo įmonių atžvilgiu. Taipogi Lietuvoje muitų ir mokesčių lengvatos sudaro svarbią prekybos politikos dalį. Pagal Lietuvos Respublikos muitinės įstatymą (2004), prekiaujant Europos Sąjungos (ES) vidaus rinkoje Lietuvos įmonėms netaikomi importo ir eksporto muitai, todėl prekės gali laisvai judėti be papildomų muitinės deklaracijų, o prekyboje su trečiosiomis šalimis galioja preferencinės sutartys, leidžiančios sumažinti tarifus. Be to, Lietuva yra sudariusi daugiau kaip 55 dvigubo apmokestinimo išvengimo sutartis, kurios užtikrina, kad tarptautinėje prekybos mokesčių lengvatos veikloje gautos pajamos nebūtų apmokestinamos du kartus. Šios priemonės mažina įmonių sąnaudas, skatina konkurencingumą ir didina investicinį Lietuvos patrauklumą (Valstybinė mokesčių inspekcija, 2026).

Tyrimo tikslas – įvertinti, kaip mokesčių lengvatos gali prisidėti prie tarptautinės prekybos verslo plėtros.

Tikslui pasiekti sprendžiami šie **uždaviniai**:

1. Atskleisti tarptautinės prekybos mokesčių lengvatų rūšis, tokias kaip muitų lengvatos, PVM atidėjimai, PVM lengvatiniai tarifai, taikomas Lietuvos įmonėms.

2. Ištirti mokesčių lengvatų tarptautinėje prekyboje poveikio verslo plėtrai teorinius aspektus.

3. Įvertinti tarptautinės prekybos mokesčių lengvatų poveikį verslo plėtrai Lietuvoje.

Tyrimo metodai: literatūros analizė, teisės aktų ir dokumentų analizė, lyginamoji bei statistinių duomenų analizė.

Tyrimo objektas – tarptautinės prekybos mokesčių lengvatų poveikis verslo plėtrai Lietuvos atveju.

Tyrimo rezultatai ir diskusija

Pasaulinė prekybos politika apima įvairius reglamentus ir susitarimus, kurie turi įtakos tarptautinei prekybos praktikai. Ši politika apima tarifus, prekybos susitarimus ir netarifinius barjerus, kurie daro didelę įtaką patekimui į rinką ir konkurencijai. Kaip akcentuoja R. Baldwin (2016), prekybos politika gali skatinti ekonomikos augimą, skatindama tiesiogines užsienio investicijas (TUI) ir didindama vietos konkurencingumą.

Tarptautinė prekyba, investicijos ir mokesčių politika yra glaudžiai susijusios, o mokesčiai tampa vienu svarbiausių veiksnių, lemiančių šalies patrauklumą tarptautiniams investuotojams. Mokesčių lengvatos ir kitos fiskalinės

paskatos yra esminiai instrumentai, skatinantys eksportą ir pritraukiantys užsienio kapitalą, kuris įsitvirtinęs vietoje, didina ekonominį aktyvumą bei prisideda prie valstybės biudžeto pajamų augimo. Tarptautinės korporacijos ir stambūs investuotojai, vykdydami tarptautinius sandorius kitose šalyse, dažnai atsižvelgia į šalyje naudojamus mokesčių įstatymus (Owens, Zhan, 2018). Lietuvoje eksporto atveju daugumai prekių ir paslaugų taikomas 0 proc. PVM tarifas, kuomet prekės eksportuojamas už ES ribų. Šis 0proc. PVM tarifas suteikia konkurencinį pranašumą eksportuotojams tarptautinėje rinkoje (Valstybinė mokesčių inspekcija, 2026).

Lietuvoje taip pat gali būti taikomi PVM atidėjimai, kurie skatina verslo plėtrą. Pavyzdžiui, jeigu įmonė yra registruota PVM mokėtoja Lietuvoje ir ši įmonė importuoja prekes iš trečiųjų šalių, tuomet įmonė turi teisę į PVM atskaitą, jeigu prekės bus naudojamos veikloje, kurioje pardavimai apmokestinami PVM. Šiuo atveju įmonei nereikia sumokėti importo PVM, todėl pagerėja įmonės pinigų srautai, o tai ypač naudinga dideliems importuotojams, kurie gabena daug prekių iš trečiųjų šalių (Lietuvos Respublikos Pridėtinės vertės mokesčio įstatymas, 2002).

Aptarus PVM tarifo lengvatas Lietuvoje, taip pat galima paminėti Laisvąsias ekonomikos zonas (LEZ) Lietuvoje. Šios zonos Lietuvoje suteikia įmonėms įvairias finansines ir mokesčines paskatas, kurios mažina veiklos kaštus, skatina investicijas ir stiprina konkurencingumą tarptautinėje rinkoje. 1 lentelėje pateiktos svarbiausios lengvatos.

1 lentelė. LEZ veikiančių įmonių lengvatos.

Table 1. Exemption for Companies in Free Economic Zones (FEZ)

Lengvatos LEZ / Exemption in FEZ	Apibūdinimas / Description
Pelno mokesčio lengvata / Exemption on profit tax (Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas, 2021)	Pirmuosius metus įmonės moka labai sumažintą pelno mokestį arba visai jo nemoka, ypač jei investicijos viršija nustatytą ribą. Jeigu užsienio investuotojai įneša 1 mln. EUR kapitalo tuomet 6 metus moka 0 proc. tarifą, o kitus 10 metų bus 50 proc. mažesnis tarifas. Jeigu užsienio kapitalo įmonė vykdo stambų projektą, tuomet įmonė gali būti visiškai atleista nuo pelno mokesčio iki 20 metų. / Companies pay a very reduced corporate tax rate or no corporate tax at all for the first year, especially if the investment exceeds the set threshold. If foreign investors contribute 1 million EUR of capital, then they pay a 0% rate for 6 years, and the next 10 years will be 50% lower. If a foreign-capital company implements a large project, then the company can be completely exempt from corporate tax for up to 20 years.
Dividendų neapmokestinimas / Tax exemption on dividends (Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas, 1995)	Užsienio investuotojų gauti dividendų nėra apmokestinami, todėl Lietuva tampa patrauklesnė užsienio kapitalui. / Dividends received by foreign investors are not taxed, making Lithuania more attractive to foreign capital.
Muitų lengvatos / Customs tax exemption (Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas, 1995)	Į laisvąsias teritorijas importuojamos žaliavos ar eksportuojami produktai gali būti atleidžiami nuo muitų, taip mažindami gamybos ir prekybos sąnaudas. / Raw materials imported into free zones or products exported may be exempt from customs duties, thereby reducing production and trade costs.
Nuomos mokestis / Rent fee (Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas, 1995)	LEZ zonose taikomas 50proc. mažesnis nuomos mokestis, todėl įmonėms pigiau steigti gamybos ar sandėliavimo objektus. / LEZ zones have 50% lower rents, making it cheaper for companies to establish production or warehousing facilities.
Reinvestavimo skatinimas / Promoting reinvestment (Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas, 1995)	Pelno dalis, kuri panaudota technologijoms, tyrimams ar kapitaliniams įnašams, nėra apmokestinama, todėl įmonės skatinamos diegti inovacijas ir modernizuotis. / The portion of profits used for technology, research or capital contributions is not taxed, therefore companies are encouraged to innovate and modernize.

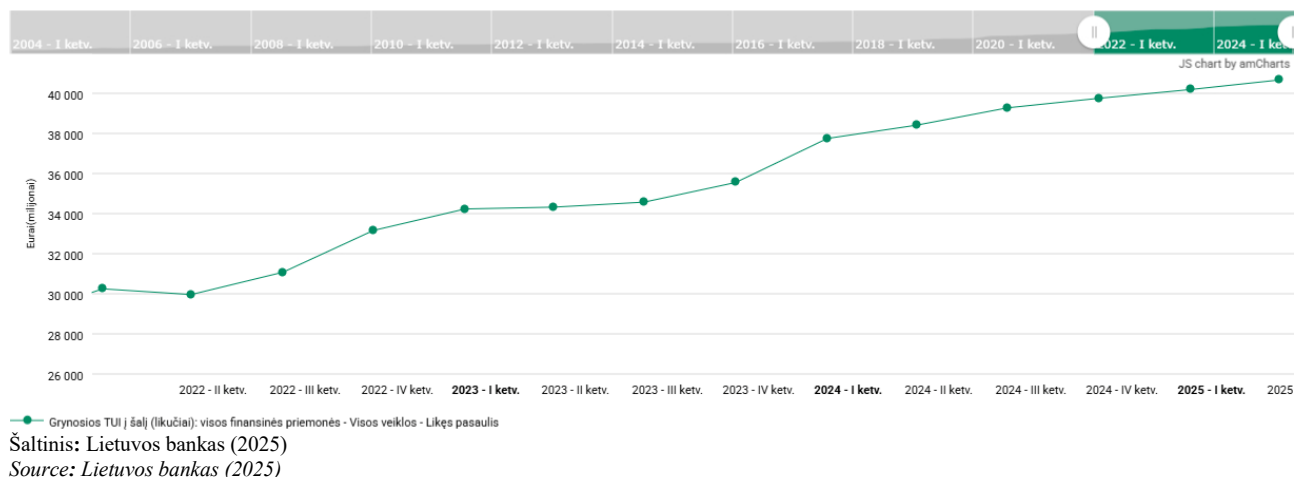
Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Source: Compiled by the author

Pagal 1 lentelėje pateiktus duomenis galima teigti, kad įmonės LEZ gauna gana geras lengvatas, tačiau tai priklauso nuo to, kiek kapitalo yra investuota. Todėl šios lengvatos turi mažesnę naudą mažesnėms įmonėms, kurių kapitalas neviršija 1 mln. eurų. Tačiau Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas (1995) stipriai plėtoja reinvestavimo galimybes, kurios leidžia įmonėms diegti inovacijas ir modernizuotis. Statistinių duomenų analizė (žr. 1 pav.) atskleidžia TUI augimą.

Kaip matoma pagal Lietuvos banko duomenis (žr. 1 pav.), Lietuvoje tiesioginės užsienio investicijos augo nuo 2022 m. iki 2024 m. kas ketvirtį. 2022 m. I ketvirtį užsienio investicijos Lietuvoje siekia 30 mln. eurų, o 2024 m. IV ketvirtį jos siekia beveik 41 mln. eurų. Šis augimas parodo, kad lengvatos, taikomos Lietuvoje, skatina verslo augimą atsižvelgiant į užsienio kapitalo įmones.

Mokesčių lengvatos skatina tarptautinio verslo plėtrą, tam reikšmės turi PVM našta, kuri gali skatinti ar mažinti eksportą. Verslo plėtrai įtakos turi egzistuojančios PVM spragos atsiranda, kai įmonės neteisėtai išvengia mokesčio ar pasinaudoja teisinėmis spragomis (Bikas, Bagdonaitė, 2020). 2 lentelėje matyti skirtumai tarp Baltijos šalių ir ES vidurkio.

1 pav. TUI investicijos Lietuvoje.
Fig. 1 FDI Investments in Lithuania.

Kaip matyti 2 lentelėje, PVM spragos analizė Baltijos šalyse rodo reikšmingus skirtumus tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos. 2018 m. Lietuvoje spraga siekė net 24 proc., o tai buvo vienas prasčiausių rodiklių ES, tačiau per penkerius metus ji sumažėjo iki 14,6 proc. Vis dėlto, net ir pasiekus šį lygį, Lietuvos rezultatai išlieka žymiai prastesni nei kaimyninėse šalyse. Lyginant su ES vidurkiu, kuris siekė 7 proc., akivaizdu, kad Lietuva dar turi nemažai neišnaudoto potencialo PVM surinkimo efektyvumui didinti. Toks rezultatas leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvos atveju pagrindinė problema slypi ne mokesčių lengvatų politikoje, o mokesčių administravimo ir atitikties užtikrinimo srityje. Tai reiškia, kad didžiausia spragos dalis susidaro dėl šešėlinės ekonomikos masto, neskaidraus verslo praktikų ir kontrolės mechanizmų trūkumų. Apibendrinant PVM spragos palyginimus Baltijos šalyse (žr. 2 lentelę), galima teigti, kad nors Lietuva per pastarąjį dešimtmetį pasiekė progresą mažinant PVM spragą, regioninis palyginimas su Latvija ir Estija atskleidžia, jog administravimo efektyvumo didinimas ir tolesnė mokesčių kontrolės modernizacija turėtų tapti prioritetinėmis kryptimis. Tą pačią tendenciją atskleidė E. Biko ir G. Bagdonaitė (2020) tyrimo rezultatai, kad 2012–2018 m. Baltijos šalys prarado apie 11,5 mln. eurų dėl PVM spragų (mokesčių vengimo, apgaulingo deklaravimo, nepakankamos mokesčių surinkimo sistemos). Nustatyta, kad Latvijoje PVM tarifo didėjimas didina spragą, o Lietuvoje ir Estijoje svarbiausias veiksnys yra bendra mokesčių našta, kas gali turėti įtakos ir tarptautinio verslo plėtrai Lietuvoje.

2 lentelė. PVM spragos palyginimas Baltijos šalyse ir ES vidurkis (2018–2022 m.).

Table 2. Comparison of VAT Gaps in the Baltic States and the EU Average (2018–2022)

Metai / Years	Lietuva / Lithuania (%)	Latvija / Latvia (%)	Estija / Estonia (%)	ES Vidurkis / ES Average (%)
2018	24.0	13.0	5.5	11.5
2019	21.0	11.5	5.2	10.7
2020	20.0	11.0	5.0	9.7
2021	15.7	10.3	4.9	7.8
2022	14.6	10.0	4.7	7.0

Šaltinis: Sudaryta autoriaus pagal European Commission, (2025)

Source: Compiled by the author based on European Commission, (2025)

Lietuvoje inovacijų ir technologinės pažangos skatinimui taikoma mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) mokestinė lengvata. Ji tvirtina Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo (2021) 17 straipsnyje, kuris numato, kad įmonės, vykdančios MTEP veiklas, gali tris kartus atskaityti MTEP išlaidų sumą apskaičiuodamos apmokestinamąjį pelną. Lengvata taikoma išlaidoms, tiesiogiai susijusioms su naujų produktų, technologinių sprendimų ar gamybos procesų kūrimu ir tobulinimu, įskaitant darbuotojų, vykdančių MTEP veiklas, atlyginimus ar prototipų kūrimo kaštus. Ši mokestinė paskata mažina įmonių veiklos kaštus, skatina investicijas į inovacijas ir padeda kurti aukštą vertę generuojančius produktus. Tokiu būdu lengvata prisideda prie įmonių konkurencingumo didėjimo tarptautinėse rinkose, sudaro prielaidas eksporto plėtrai ir stiprina verslo patrauklumą Lietuvoje. MTEP skatinimas taip pat gerina šalies investicinę aplinką, nes inovacijų potencialas yra svarbus veiksnys pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas. Apibendrinant galima teigti, kad MTEP lengvata Lietuvoje yra ne tik mokestinė priemonė, mažinanti finansinę naštą, bet ir svarbi strateginė paskata, skatinanti įmones kurti didesnę pridėtinę vertę. Ši politika iš esmės formuoja modernios ir konkurencingos ekonomikos pagrindus, stiprina šalies verslo aplinką ir prisideda prie Lietuvos matomumo tarptautinėje rinkoje (Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija, 2024).

Pagal 3 lentelėje pateiktus duomenis galima daryti išvadą, kad MTEP mokesčių lengvatos, ypač trigubo išlaidų atskaitymo mechanizmas, turi reikšmingą įtaką verslo sprendimams investuoti į inovacijas, nes mažina tyrimų ir plėtros veikla susijusią riziką bei finansinę naštą. Todėl MTEP finansavimo augimas yra ne tik makroekonominio konteksto rezultatas, bet ir mokesčių politikos veiksmingumo įrodymas, kuris skatina kurti didesnę pridėtinę vertę ir stiprina Lietuvos įmonių konkurencingumą tarptautinėse rinkose. 2015–2017 m. verslo MTEP intensyvumas išliko santykinai

žemas ir siekė apie 0,29–0,33 proc. BVP. Šis laikotarpis žymi nedidelį, bet stabilų augimą, kuris vėliau įgavo pagreitį. 2018–2020 m. verslo išlaidos MTEP išaugo iki 0,49–0,53 proc. BVP. Spartesnis augimas šiuo laikotarpiu gali būti siejamas su gerėjančia inovacijų finansavimo ekosistema bei ilgainiui didėjančiu įmonių supratimu apie inovacijų vertę tarptautinėje konkurencinėje aplinkoje. Galima daryti išvagas, kad mažesnis mokestinis krūvis per MTEP lengvatas verslui leidžia pasiūlyti konkurencingesnes kainas užsienio rinkose, diegiant naujoves pritraukti naujus užsienio klientus ir taip efektyviau naudoti pelną reinvesticijoms ir eksporto skatinimui.

3 lentelė. Išlaidos MTEP, palyginti su BVP (proc.), 2015–2024

Table 3. R&D expenditure compared to GDP (percent), 2015–2024

Metai / Year	Išlaidos MTEP pagal finansavimo šaltinį, palyginti su BVP proc. / R&D Expenditures by Funding Source, Compared to GDP percent			
	Iš viso pagal sektorių / Total by sector	Aukštojo mokslo sektorius / Higher education	Valdžios sektorius / Public sector	Verslo įmonių sektorius / Business sector
2024	1,05*	0,46	0,16	0,43*
2023	1,05**	0,45**	0,16	0,44**
2022	1,05	0,37	0,15	0,53
2021	1,11	0,39	0,17	0,55
2020	1,13	0,42	0,18	0,53
2019	1,00	0,36	0,20	0,43
2018	0,94	0,34	0,21	0,39
2017	0,90	0,32	0,25	0,33
2016	0,84	0,33	0,22	0,29
2015	1,04	0,58	0,18	0,29

* preliminarūs (išankstiniai) duomenys

** patikslinti / atnaujinti duomenys

Šaltinis: Oficialios statistikos portalas (2024)

Source: Official Statistics Portal (2024)

Kitas svarbus apmokestinimo aspektas yra dvigubo apmokestinimo sutartys, kurios yra susitarimai tarp dviejų valstybių, kurie padeda išvengti situacijų, kai žmogus ar įmonė turi mokėti mokesčius du kartus už tas pačias pajamas. Tai ypač svarbu tiems, kurie dirba ar investuoja užsienyje, nes tokios sutartys nustato, kuri šalis turi teisę apmokestinti tam tikras pajamas, pavyzdžiui, pelną, atlyginimą, dividendus, palūkanas ar honorarus. Dėl to gyventojai ir įmonės gali išvengti bereikalingos dvigubos mokestinės naštos. Paprastai tokiose sutartyse nustatomi maksimalūs mokesčių tarifai, kuriuos viena šalis gali taikyti kitai šaliai priklausančiam asmeniui ar įmonei, o taip suteikiama daugiau aiškumo ir stabilumo tarptautiniam verslui. Vis dėlto šios sutartys netaikomos netiesioginiams mokesčiams, tokiems kaip muitai ar PVM, todėl tiesiogiai su muitine jos nesusijusios. Apskritai, dvigubo apmokestinimo sutartys palengvina veiklą užsienyje ir skatina verslo plėtrą, nes padeda išvengti perteklinių mokesčių ir sudaro palankesnes sąlygas investicijoms. Dvigubo apmokestinimo sutartys svarbios ir tarptautinės prekybos kontekste, nes jos sumažina mokestinę naštą įmonėms, veikiančioms kelyje šalyse, ir taip sudaro palankesnes sąlygas verslo plėtrai. Lietuvoje jos papildė kitas mokesčių lengvatas, padėdamos užtikrinti konkurencingesnę aplinką bei skatindamos įmones drąsiau įsitraukti į užsienio rinkas, taip pat galima paminėti, jog Lietuva yra pasirašiusi šias sutartis su daugiau kaip 60 užsienio valstybių (Valstybinė mokesčių inspekcija, 2025).

Nors didžioji tarptautinės prekybos mokesčių politikos dalis yra orientuota į verslo skatinimą per PVM lengvatas, atidėjimus ar LEZ paskatas, svarbu paminėti ir apsaugines priemones. Viena iš jų yra Lietuvos Respublikos kompensacinių muitų įstatymas (2000), kuris reglamentuoja kompensacinių muitų taikymą importuojamoms prekėms, kurioms užsienio valstybė suteikė subsidijas. Šių muitų taikymo tikslas yra neutralizuoti nesąžiningą konkurenciją ir gali apsaugoti vidaus gamintojus. Muitai gali būti įvedami tik atlikus turimą ir nustačius, kad subsidijuotas importas daro ar gali daryti žalą Lietuvos pramonei. Muitų dydis negali viršyti nustatytos subsidijos dydžio, o taikymo terminas paprastai neviršija penkerių metų. Po Lietuvos įstojimo į ES šios nuostatos taikomos tiek, kiek jos neprieštaruoja ES teisei, todėl praktikoje sprendimus dėl kompensacinių muitų dažniausiai priima Europos Komisija, nors kompensaciniai muitai nėra lengvata, jie papildė tarptautinės prekybos priemonių sistemą ir prisideda prie stabilios verslo aplinkos, nes apsaugo vietos įmones nuo subsidijuoto importo poveikio ir sudaro sąlygas sąžiningai konkurencijai (Lietuvos Respublikos kompensacinių muitų įstatymas, 2000).

Preferencinės muitų lengvatos dažniausiai sumažina importo tarifus nuo kelių procentų iki visiško jų panaikinimo, kai prekės atitinka kilmės taisyklės pagal ES laisvosios prekybos ar kitas lengvatines sutartis. Tai leidžia įmonėms mažinti įvežimo savikainą ir didinti konkurencingumą, ypač importuojant žaliavas ar gamybos komponentus. Preferenciniai importo muitai yra mokesčių lengvata, kuri taikoma prekėms, kilusioms iš valstybių, su kuriomis ES yra sudariusi prekybos susitarimus, arba kurioms suteikiama vienašalės lengvatos. Tai reiškia, kad importuojant prekes iš tokių šalių, muitų tarifai gali būti sumažinti arba visai netaikomi, jei prekės atitinka nustatytas kilmės taisykles ir pateikiami tinkami kilmę įrodantys dokumentai. Šios lengvatos užtikrina palankesnes sąlygas prekybai su partneriais, tokiais kaip ELPA šalys, Japonija, Kanada, Ukraina, Gruzija, Pietų Amerikos ar Afrikos regionai. Pagal preferencinių muitų lengvatą, importuotojai moka mažiau mokesčių, todėl prekes galima įsigyti pigiau, o tai didina jų konkurencingumą ir skatina prekybos srautus (LR Muitinė, 2019).

Lietuvos Respublikoje muitų atleidimo ar sumažinimo tvarką reglamentuoja Muitinės departamento prie Finansų ministerijos generalinio direktoriaus įsakymas Dėl atleidimo nuo muitų taikymo taisyklių patvirtinimo (2010), kuriuo nustatyti atvejai ir procedūros, kai importuojamos prekės gali būti atleidžiamos nuo maito, pavyzdžiui dėl humanitarinių, mokslinių ar gamybinių tikslų. Šis dokumentas (Dėl atleidimo nuo muitų taikymo taisyklių patvirtino, 2010) įgyvendina ES Sąjungos muitinės kodekso nuostatas nacionaliniu lygmeniu ir apibrėžia praktinį muitų lengvatų taikymo mechanizmą Lietuvoje. Šis įsakymas gali atleisti nuo muitų tokioms prekėms kaip medicinos, labdarai, tyrimams bei bandymams, tarptautinėse parodose, mugėse ar prekėms, kurios taikomos neįgalųjų poreikiams. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1186/2009 21 straipsnyje numatyta maito lengvata prekėms, įvežamoms į parodas ar muges, tiesiogiai prisideda prie tarptautinės prekybos plėtos, nes leidžia įmonėms pristatyti savo produktus užsienio rinkose be papildomų importo kaštų. Ši lengvata ypač svarbi Lietuvos verslui, siekiančiam pritraukti užsienio partnerius ar plėsti eksporto galimybes, nes mažina finansines kliūtis ir skatina verslo dalyvavimą tarptautiniuose renginiuose (Dėl atleidimo nuo muitų taikymo taisyklių patvirtino, 2010).

Analizuojant muitų mokesčių lengvatas, galima paminėti muitinės sandėliavimo procedūrą, kuri ne tik suteikia galimybę įmonėms atidėti maito ir importo PVM mokėjimą, bet ir yra svarbi finansinė bei logistinė lengvata, ypač aktuali Lietuvos verslui, veikiančiam tranzito ir reeksporto srityse (Lietuvos Respublikos muitinė, 2025). Ši procedūra leidžia įvežti ne ES kilmės prekes, tokias kaip elektronikos įrangą, automobilių dalis ar žaliavas iš Azijos ir laikinai jas laikyti muitinės sandėlyje be mokesčių, kol nusprendžiama dėl jų tolimesnės paskirties. Jeigu prekės vėliau reeksportuojamos, maito ir PVM mokėti nereikia visai, o išleidžiant jas į vidaus rinką, mokesčiai skaičiuojami tik tuo metu. Tokia sistema reglamentuojama pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) Nr. 952/2013 (2013). Praktikoje ši procedūra ypač svarbi Klaipėdos uosto bei Kauno ir Vilniaus logistikos centrų veiklai, nes leidžia įmonėms optimizuoti pinigų srautus, išvengti kapitalo įšaldymo ir efektyviau valdyti prekių paskirstymą tarp ES ir trečiųjų šalių rinkų. Tokiu būdu muitinės sandėliavimo lengvata prisideda prie Lietuvos, kaip regioninio logistikos mazgo, konkurencingumo ir tarptautinės prekybos apimčių augimo (Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 952/2013, 2013; Lietuvos Respublikos muitinė, 2025).

Bendroji lengvatų sistema (*angl. Generalised Scheme of Preferences, GSP*) tai ES taikoma importo muitų lengvata, leidžianti sumažinti arba visai panaikinti tarifus prekėms, importuojamoms iš besivystančių šalių. Pagal Reglamentą (ES) Nr. 978/2012, ši sistema taikoma daugiau nei 60 pasaulio valstybių ir siekia skatinti jų ekonominę plėtrą bei įtraukimą į tarptautinę prekybą. Pavyzdžiui, iš Bangladešo importuojamai tekstilei ar drabužiams taikomas 0 proc. maitas vietoje įprasto 12 proc. tarifo, o žemės ūkio produktams iš Vietnamo ar Indijos gali būti sumažintas nuo 8–10 proc. iki 2–3proc. Ši lengvata leidžia Lietuvos įmonėms – ypač tekstilės, logistikos ir prekybos sektoriuose – pigiau importuoti žaliavas ir galutinius gaminius, mažinti gamybos sąnaudas bei išlaikyti konkurencingas kainas ES rinkoje. Tuo pat metu GSP stiprina tarptautinę ekonominę partnerystę ir padeda diversifikuoti tiekimo grandines, kas Lietuvai yra itin svarbu siekiant mažinti priklausomybę nuo brangesnių ES tiekėjų (European Commission, 2012).

4 lentelėje pateiktos aptartos muitų lengvatų rūšys bei įžvalgos, kokį poveikį jos turi tarptautinės prekybos verslui Lietuvoje.

4 lentelė. Maitų lengvatų rūšys ir jų taikymas Lietuvoje

Table 4. *Types of customs duties exemptions and their application in Lithuania.*

Lengvatos tipas / Type of relief	Teisinis pagrindas / Legal basis	Lengvatos esmė / The essence of relief	Poveikis Lietuvos verslui / Impact on Lithuanian business
Preferencinės maitų lengvatos / Preferential customs preferences	LR Muitinė (2019)	Mažinami arba panaikinami importo maitai prekėms iš šalių, su kuriomis ES turi prekybos susitarimus (pvz., Japonija, Kanada, Ukraina).	Mažina importo kainą, skatina prekybos srautus ir konkurencingumą, ypač importuojant žaliavas ir komponentus.
Atleidimas nuo maitų taikymo taisyklės / Rules for exemption from customs duties	Dėl atleidimo nuo maitų taikymo taisyklių patvirtino (2010)	Nustatyti atvejai, kai prekės atleidžiamos nuo maito: humanitariniai tikslai, medicinos, moksliniai tyrimai, parodos, neįgalųjų poreikiai.	Sumažina išlaidas įmonėms ir organizacijoms, dalyvaujančioms mokslo, kultūros ar labdaros veikloje; skatina verslo dalyvavimą tarptautinėse parodose.
Muitinės sandėliavimas / Customs warehousing	Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 952/2013 (2013)	Leidžia laikinai laikyti ne ES kilmės prekes sandėlyje be maito ir PVM mokėjimo, kol jos reeksportuojamos ar išleidžiamos į apyvartą.	Gerina įmonių pinigų srautų valdymą, skatina reeksporto veiklą; svarbu Klaipėdos, Kauno ir Vilniaus logistikos centrums.
GSP (Bendroji lengvatų sistema) / General scheme of preferences	European Commission (2012)	ES importo maitų lengvata besivystančioms šalims – tarifai mažinami arba taikomas 0 proc. tarifas prekėms iš Bangladešo, Vietnamo, Indijos ir kt.	Leidžia Lietuvos įmonėms pigiau importuoti žaliavas, ypač tekstilės ir žemės ūkio produktus, mažina sąnaudas ir didina konkurencingumą.

Šaltinis: Sudaryta autoriaus.

Source: Compiled by the author.

4 lentelėje apibendrintos pagrindinės tarptautinės prekybos lengvatos, taikomos Lietuvoje pagal ES ir nacionalinius teisės aktus. Matyti, kad mokesčių lengvatos apima tiek preferencinius tarifus pagal prekybos sutartis, tiek specialiąsias procedūras, tokias kaip muitinės sandėliavimas ar GSP sistema. Šios priemonės leidžia įmonėms sumažinti importo kaštus, efektyviau valdyti prekių srautus ir didina Lietuvos verslo konkurencingumą tarptautinėje prekyboje.

Apibendrinus atliktą tarptautinės prekybos mokesčių lengvatų analizę, galima teigti, kad Lietuvoje taikoma mokesčių politika reikšmingai prisideda prie verslo plėtros, konkurencingumo didinimo ir investicinės aplinkos gerinimo. PVM lengvatos atidėjimai, LEZ paskatos, MTEP trigubo atskaitymo mechanizmas, dvigubo apmokestinimo išvengimo sutartys bei įvairios muitų lengvatos mažina įmonių kaštus, gerina pinigų srautus ir sudaro sąlygas efektyviau veikti tarptautinėse rinkose. Empiriniai duomenys, tokie kaip augančios TUI investicijos ir didėjančios MTEP išlaidos, patvirtina, kad šios lengvatos realiai skatina ekonominį aktyvumą ir integraciją į pasaulines rinkas. Tačiau kartu išlieka poreikis tobulinti mokesčių administravimą, ypač PVM surinkimo, kad lengvatų poveikis būtų dar efektyvesnis. Bendruoju požiūriu, mokesčių lengvatos tampa svarbia Lietuvos ekonominės politikos dalimi, kuri padeda formuoti inovatyvią, konkurencingą ir užsienio investicijoms patrauklią verslo aplinką.

Išvados

1. Lietuvoje taikomos mokesčių lengvatos, tokios kaip PVM atidėjimas, lengvatiniai PVM tarifai, LEZ paskatos, muitų lengvatos ir MTEP trigubas atskaitymas, sudaro nuoseklią sistemą, kuri reikšmingai mažina įmonių veiklos kaštus ir palengvina prekybą tiek ES viduje, tiek su trečiosiomis šalimis.

2. Teorinė analizė rodo, kad mokesčių lengvatos didina šalies konkurencingumą, nes skatina investicijas, inovacijas ir eksporto plėtrą, o kartu mažina finansines ir procedūrines kliūtis, todėl jos yra svarbus instrumentas valstybės ekonomikos augimui.

3. Empiriniai duomenys, tokie kaip TUI augimas, didėjančios MTEP investicijos, aktyvi reeksporto veikla, patvirtina, kad mokesčių lengvatos turi realų teigiamą poveikį Lietuvos verslo plėtrai, nors PVM administravimo iššūkiai rodo, kad tam tikros sritys vis dar reikalauja tobulinimo.

Literatūra

1. Baldwin, R. (2016). The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization. *Harvard University Press*, 80-150. <https://doi.org/10.2307/j.ctv24w655w>
2. Bikas, E., & Bagdonaitė, G. (2020). Tax avoidance: The aspect of value added tax. *Entrepreneurship and sustainability issues.*, 8(2), 590-605. [http://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.2\(36\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.2(36))
3. Dėl atleidimo nuo muitų taikymo taisyklių patvirtino. 2010 m. kovo 8 d. Nr. 1B-137. Suvestinė redakciją nuo 2021 Rugpjūčio 06 d. Prieigą per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.366741/asr> (žiūrėta 2026-03-20)
4. European Commission. (n. d. a). VAT Gap. Prieigą per internetą: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-gap_en#paragraph_1531 (žiūrėta 2026-03-20)
5. European Commission. (n. d. b). Generalised Scheme of Preferences. Prieigą per internetą: https://policy.trade.ec.europa.eu/development-and-sustainability/generalised-scheme-preferences_en (žiūrėta 2026-03-20)
6. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas (ES) Nr. 952/2013. 2013 Spalio 09 d. Prieigą per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32013R0952> (žiūrėta 2026-03-20)
7. Hoekman, B., Nicita, A. (2011). Trade Policy, Trade costs, and developing country trade. Prieigą per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X11001434> (žiūrėta 2026-03-20)
8. Lietuvos bankas. (2025). Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje pagal šalį. Prieigą per internetą: <https://www.lb.lt/lt/tiesiogines-uzsienio-investicijos-lietuvoje-pagal-sali-1> (žiūrėta 2026-03-20)
9. Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija. (2024). Mokestinės lengvatos investicijoms. Prieigą per internetą: <https://eimin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/inovaciju-veiklos-sritis/parama-inovaciju-pletrai/mokestines-lengvatos-investicijoms/> (žiūrėta 2026-03-20)
10. Lietuvos Respublikos kompensacinių muitų įstatymas. 2000 Gegužės 23 d, Nr. VIII-1695. Prieigą per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8AE73287B3C0> (žiūrėta 2026-03-20)
11. Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas. 1995 m. birželio 28 d. Nr. I-976. Suvestinė redakcija nuo 2024-01-01. Prieigą per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E79004684F4D/TAIS_170606 (žiūrėta 2026-03-20)
12. Lietuvos Respublikos muitinė. (2025). Muitinis sandėliavimas. Prieigą per internetą: <https://muitine.lrv.lt/lt/verslui/saugojimas-naudojimas-ir-perdirbimas/muitinis-sandeliavimas/> (žiūrėta 2026-03-20)
13. Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas. 2004. Balandžio 27 d. Nr. IX-2183. Suvestinė redakciją nuo 2025-07-01. Prieigą per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2294490FE9DD/iCYPIJPuw> (žiūrėta 2026-03-20)
14. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. 2001 Gruodžio 20 d. Nr. IX-675. Suvestinė redakciją nuo 2025-01-01. Prieigą per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.157066/asr> (žiūrėta 2026-03-20)
15. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas. 2002 kovo 05 d. Nr. IX-751. Suvestinė redakcija nuo 2025-06-28. Prieigą per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/ru/legalAct/TAR.ED68997709F5> (žiūrėta 2026-03-20)

16. LR muitinė. (n. d.). Preferencinė kilmė ir muitų sąjungos. Prieiga per internetą: https://www.lrmuitine.lt/mport/failai/verslui/tarifinis_reguliavimas/prekiu_kilme/4-1_Prekiu_kilme_ir_muitu_sajungos_20190320.pdf (žiūrėta 2026-03-20)
17. Oficialios statistikos portalas, 2024. Išlaidos MTEP, palyginti su BVP. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=3ce696ab-d1ab-4119-ad69-8ad2bb260dad#/> (žiūrėta 2026-03-20)
18. Owens, J., & Zhan, J. X. (2018). Trade, investment and taxation: Policy linkages. *Transnational Corporations*, 25(2), 1-8.
19. Valstybinė mokesčių inspekcija. (2026). Galiojančios dvigubo apmokestinimo išvengimo sutartys. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/tarptautines-dvigubo-apmokestinimo-issvengimo-sutartys#su-kuriomis-proc.-C5proc.-A1alimis-sudarytos-bei-taikomos-dvigubo-apmokestinimo-iproc.-C5proc.-A1vengimo-sutartys> (žiūrėta 2026-03-20)
20. Valstybinė mokesčių inspekcija. (2026). PVM tarifai. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/pvm-tarifai> (žiūrėta 2026-03-20)
21. Valstybinė mokesčių inspekcija. (n. d. b). Kaip naikinamas pajamų, gautų užsienio valstybėse, su kuriomis taikomos dvigubo apmokestinimo išvengimo sutartys, dvigubas apmokestinimas? Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/kaip-naikinamas-pajamproc.-C5proc.-B3-gautproc.-C5proc.-B3-europos-sproc.-C4proc.-85jungos-valstybproc.-C4proc.-97se-narproc.-C4proc.-97se-arba-uproc.-C5proc.-BEsienio-valstybproc.-C4proc.-97se-su-kuriomis-taikomos-dvigubo-apmokestinimo-iproc.-C5proc.-A1vengimo-sutartys-dvigubas-apmokestinimas-> (žiūrėta 2026-03-20)

THE IMPACT OF INTERNATIONAL TRADE TAX EXEMPTIONS ON BUSINESS DEVELOPMENT IN THE CASE OF LITHUANIA

Abstract

International trade policy, including tariffs and agreements, has a significant impact on the development of the country's economy, as it is closely related to investment flows and strengthening competitiveness. Tax policy in this context becomes one of the most important instruments determining the attractiveness of the state to foreign capital. The standard value added tax (VAT) rate of 21proc. applied in Lithuania and preferential rates such as 5proc. , 9proc. for specific goods and services and 0proc. for exports create the conditions for maintaining a competitive advantage in the international market. And the VAT deferral mechanism and the incentives provided by the free economic zone (FEZ) contribute to the creation of a favorable investment environment and promote international trade. Data from the Bank of Lithuania show that in 2022-2024. the volume of foreign direct investment (FDI) grew, which allows us to assume that the applied fiscal measures are effective. However, the VAT gap analysis reveals another problem: although it has decreased from 24proc. to 14.6proc. , Lithuania still lags behind the EU average and other Baltic countries, which indicates structural challenges in tax administration, which may have a negative impact on the development of international trade and international business.

Keywords: tax exemptions, customs duties, international trade, FEZ, R&D